

LURRALDE TASUNAREN PROBLEMA IPAR EUSKAL HERRIAN

Irisarri '94 inguruan

ERRAMUN BACHOC

---

parraldean lurraldetasunaren falta oinarrizko hutsa da. Berrehun urte hauetan ez dugu erakunde politikorik, ezta ere administrazio-egitura orokorrik Euskal Herria erakusten duenik. Herrialde historikoak aipatzen ditugu, baina gaur egun nork ezagutzen du historia hori? Hemen gaude euskaldun-multzotzat edo euskaltasunarekin nolazpait identifikatzen direnak. Baina ez da ezaugarri konkreturik erraiteko hau Euskal Herria da. Pabeko prefeta baten esaldia ezaguna da: «Il n'y a pas de Pays Basque» Euskal Herririk ez da Frantziako estatuan, ez konstituzioz, ez legez, ezta ere administrazioaren aldetik.

Lurralde ukamenaren makurra argitu nahi nuke. Hortakotz historiaren bihurguneak aztertuko ditut, hutsegin ditugun

bihurguneak jakina. Azkenik gaur eguneko auzia argitu nahi nuke, berriz ere lurraldetasuna aipagai baita Iparraldean eta ez bakarrik abertzaleen ahotan: Mitterrand, Pasqua, Inchauspe eta bestek badute zer erranik.

LURRALDE TASUNAREN GARRANTZIA

Batzuk asma dezakete problema nagusia burujabetasunarena dela, autonomia, edo independentzia eta ondorioz subiranía zerbaitetara heltzeko autodeterminazioa. Zer balio du gure esku ez litekeen administrazio-antolaketa batez hitz egiteak? Balio handia, nire ustez. Alabaina muga politiko-administratiborik ezak gure nortasun kolektiboa zalantzan ezartzen du.

Erreferentzia geografikoak eta juridikoak falta zaizkigularik nola erran dezakegu: «Hemen Euskal Herria duk, han ez duk gure herria, Landak dituk edo Biarno». Hemengo jendetzari zein irizpide gelditzen zaio bere herrian bizi dela erraiteko?

Orain arte hizkuntza zen euskaltasunaren kriterio nagusia. Egia da Iparraldean euskarak ez duela herrialderik galdu historian zehar. Begira dezagun Louis-Lucien Bonaparteren hizkuntz mapa. Ohargarri da Nafarroan, Araban eta Bizkaian e remu osoak erdaldundu zirela. Gipuzkoan ez da horrelakorik gertatu, lurralde bakarra baita erdal herririk ukitzen ez duena eta inguruan lau herrialde baititu bere euskaltasunaren zaindari, hots denak Zuberoa ezik.

Iparraldean ere ez zen lurralde erdaldunik. baina beste arrazoi batzurengatik. Hizkuntz muga eta muga historikoak berdinak ziren. Oraindik gaur egun ere Euskaltzaindiak kongresuetan agertzen dituen hizkuntz atlasetan Iparraldea da gune euskaldunena, Baiona aldea salbu, baina hirien kasua berezia da. Hiriak beti kulturen bidegurutzean zeuden, toki frankoak, ez-feudalak, merkatua eta ibilbideak errazteagatik. Hizkuntz askotasuna zen egoera normala, euskara, gero gaskoina eta frantsesa, artean ingelesa ere. Beste toki guzietan euskarak eremu historiko guzia betetzen zuen eta euskaldunek bazekiten non zen Euskal Herria eta non ez.

Gaur egun baserria ere hiri bilakatu da eta erdara ate asko-tarik sartu zaigu. Eskolaren bidez? Ez hainbeste. Mendea badu Iparralde eskolatua dela. Jadanik nire amona zebilen udal-eskola «laiko, nahitaezko eta dohainean». Halere diglosia funtzionalaren egoera zen, frantsesa eskolan bakarrik eta euskara beste orotan, etxean, elizan, lanean. Baina geroztik komunikabideak zabaldu dira, irratia, telebista, lan industrialak, hirugarren alorreko lanpostuak, barnerako eta kanporako migrazioak. Gaur egun ezin da erran euskarak Iparraldeko Euskal Herria definitzen duenik.

Badira gure nortasunaren beste ezaugarri batzuk, erlijioa, festak, herri-kirolak eta jokoak, musika, dantza. Ikur guziak ahuldu dira folklore bilakatuak baitira eta folklorizatu baikaituzte, kultura bititik museo kultura erakusgarrira jautsiz. Lehenbailehen gure nortasunaren zaindari indartzen ditugu, ikastola, bertsolariak, toponimia. Noiz arte?

Gero eta gehigo ageri da euskara zaindu behar dugula legez, erakunde administratiboen bidez. Nolabait euskaltasuna harresi politikoaren atzean ezarri nahi dugu berriz bizkortu arte. Lurraldetasunaren borroka duela 200 urte hasi zen baina azken 25 urte hauetan urgentzia berezi bat hartu du.

HISTORIAREN BIHURGUNEAK

Historian zehar Ipar Euskal Herriak bere lurraldetasunaren irabazteko okasio asko ukan ditu, baina ez ditu baliatu, hala nola iraultza-denboran, inperioaren barnean, 2. gerra mundiala bururatzean.

Iraultza-bezperan Iparraldeko probintzien autonomia ahuldua zen. Baina hor zeuden muga eta erakunde historikoak, boterezerbaitekin, Lapurdiko biltzarra, Xuberoko silbietak eta Baxenabarreko auzitegiak. Haatik 1789 abuztuaren 4ko gau famatuan, nobleziak eta apezkeriak beren eskubide bereziak suntsitu zituzten. Probintziek indar politiko guziak galdu zituzten, Pariseko gobernuaren faboretan. 1790an Frantzia osoa 80 departamendutan zatitu zen.

Departamenduaren esanahia ez zen politikoa, administratiboa baizik: lurralde mugatua, hiriburu baten iguruan; 3 edo 4 ingurugunek (arrondissement) biltzen dituzte bakoitzak 4 edo 5 kantonamendu eta hauetan 5 edo 6 udalerrri. Departamenduaren mugak geografikoak dira eta ez historikoak: gure kasuan Pirinio Beherean zeuden Euskaldunak eta Biarnesak. Garat bi anai deputatuek euskal departamendua eskatu zuten frogatuz gure herrialdeak ez zirela feudalak. Biarnesek antzeko eskakizuna egin zuten. Arrakastarik gabe.

Are gutxiago erdietsi genuen inperio-denboran. Joseph Garat gazteak Napoleoni proposatu zion Euskal Herri osoa biltzea herrialde autonomo batean, Fenizia Berria izenarekin. Gerta zitekeen: Finlandia enperadoreak eman autonomia txiki batez baliatu zen Rusiarenganik bereizteko, gero estatu independente bilakatu zen eta herri-kultura salbatu zuen. Ez da holakorik gertatu Iparraldean. Enperadoreak prefetak eta suprefetak ezarri zituen departamenduetan, gobernadoreen moldean, bere agintearen finkatzeko.

1945ean Etcheverry-Aichart deputatuak autonomi proiektu bat igorri zuelarik Biltzar Konstituzionalera, ez zuten eztabai-datu ere. Ulergarri da. Azken bi mende hauetan bi ikusmolde badira nazio frantsesari buruz: federalismoak aginte publikoa banatu nahi du herrialdeetan, aldiz jakobinismoarentzat botere politiko guziaz Pariseko gobernuaren esku izan behar zuen. Ideologia hau da beti garaile gertatu.

DESZENTRALIZAZIOAREN AROA

Jakobinismoaren ondorioz erabaki guziak Parisen hartzen dira, gobernu eta bi ganbarak baitira aginte politikoaren toki bakarrak, errepublika «bakar eta ezin zatitua»-ren izenean. Halere egoera doi bat aldatu zen. Alde batetik Pariseko agintea ahera ahulezia agertu zen 1968an, «ikasleen iraultza» denboran. Bestalde eskualdeek inizatibak eskatzen eta hartzen zituzten ekonomi mailan. 1969an De Gaulle presidentak erreferenduma egin zuen hain zuzen erregionalismoaz baina galdu

zuen. Estatu osoa jakobinista bilakatu ote zen? Dena dela 1970eko hamarkadan mugimendu nazionalistek autonomi eskakizunak adierazi zituzten, bereziki Britainian, Korsikan eta Euskal Herrian. Gure kasuan, lehenik Enbatak, gero Herri Taldeek naziotasunaren onarmena eskatzen zutelarik, hemengo hautetsiek euskal departamenduaren aldeko elkarteak antolatu zuten eta kanpaina luzea hasi zuten. Deus erdietsi gabe.

Egiazko deszentralismoaren urraspidea aurreratu da Mitterrand-en denboran. Hautagaiaren 110 proposamenetan, 54. gomendioak deserdiratzeari ematen dio lehentasuna: kontseilu nagusiak departamenduaren aginte politikoa hartzen du, prefetari kenduz zeukan indarra; tokiko-zerga biltzea eginen da estatuaren tutoretzarik gabe; Korsikan antolamendu berezia izanen da eta «Euskal Herriko departamendua sortuko da». 56. gomendioak laguntza hitzematen du eskualdeen nortasuna garatzeko, hizkuntza eta kultura gutxituen «errespetatzeko eta irakasteko». Azken puntu hau zehaztu zuen Britainian Lorienteko hitzaldi famatuan: «*Ordu da eskualdek garrantzia eman diezaioten tokiko kulturari. Ordu da Frantziako hizkuntza eta kulturek egiazko izate ofiziala ukan dezaten. Ordu da hizkuntza horientzat ateak zabal ireki daitezzen eskolan, komunitateetan, bizitzan publikoan...*» Frantziako herrien (peuples de France) legegai bat ere prestatu zen herri-hizkuntzen alde.

50 abertzalek herritarrak deitu zituzten sozialisten alde bozkatzeko, uste baikenuen gure bi eskakizun nagusiak erdietsiko genituela, herri hizkuntzen aldeko legea eta euskal departamendua. Mitterrand boterean sartu bezain laster, eta egoera politikoaz baliatzeko, euskal elkarteak bildu ziren, Euskara eta euskal kultura garatzeko programa bat moldatu eta «Pizkundea», iparraldeko kultur mugimendu osoa biltzen zuen Federazioa sortu.

Ondorioak ezagunak dira. Korsikan lurraldearen antolaketa berria erdietsi zuten, baina herritasuna ukatu zieten: «peuple corse» hitzak legearen testutik kendu zituzten. Gure kasuan Destrade Miarritzeko deputatuaren hizkuntz legegaiak baztertu zuten. Deixonne lege zaharra baliatuz, zerbait erdietsi dugu euskararen ikaskuntzan, ikastolak eta eskola elebi-

dunak. Aldiz ezer ez genuen lortu lurraldetasunari buruz. Zer gertatu zen?

1982an, Deferre Barne Ministroak bozkarazi zuen deszentralizazio-legea. Lehen urrats batean, 96 departamenduak banatu zituzten 22 eskualdetan, ekonomia planifikazioa errazteko. Departamenduaren esanahia aldatu zen hitzeman bezala: prefetak bere gobernadore-aginte jakobinista galdu zuen errepublikaren ikuskatzaile (commissaire de la république) bilakatuz. Alderantziz Kontseilu Nagusia sufragio unibertsalaz hautatua da eta botere politiko handia hartu du ekonomia, laguntza soziala, lurralde antolaketa eta kulturaren alor askotan. Diru-zama ere erantzukizunen neurrian handitu zen. Departamendu indartu hau gure nortasunaren adierazle bilaka zitekeen eta gure herriaren lurraldetasuna egiazki finka zezakeen.

Zorigaitzez, egun batez jakin genuen Deferre Barne Ministroaren erabakia: «Le département Pays Basque n'est pas d'actualité» (Euskal Herri departamenduak ez dauka gaurkotasunik). Alabaina hemengo hautetsien baimena behar zuen 54. gomendioa gauzatzeko eta bilera zabal bat egin zen Parisen. Proposamenaren aurka zirenak han ziren, Inchauspe adibidez, eta alde zirenak ez ziren han, adibidez Luberriaga. Artean Iparraldea ETA ren gordelekua zen eta «euskal problema» Paris eta Madrilen artean konpondu behar zen, sozialisten artean jakina. Beldur ziren Iparraldearen herri-nortasuna berpiztuz ez ote zen ideologia nazionalista indartuko mugaren bi aldetan. Hots, aldi honetan ere historiaren bihurtzea huts egin genuen.

ERDIBIDEAK

Auzi zail bat trenkatu gabe baztertu nahi delarik nahikoa omen da komisio bat izendatzea. Iparraldeko lurraldetasunaz arduratu diren elkarten eta erakundeen zerrenda luzea da. Bartzuk aipamena merezi dute.

1. «Mission Ravail» (1983): Ravail deputatu sozialistaren eginbide berezia zen Iparraldeko egora ekonomikoa eta kultu-

rala aztertzea eta aholkuak ematea. Jende askorekin hitz egin ondoren, Kontseilu Nagusiari gomendioa egin zion Kultur eta Ekonomi erakunde bakar bat izenda zezan Euskal Herriarentzat, berak hasi zuen azterketa jarraitzeko eta proiektu aurrerakorrak definitzeko. Departamenduko Kontseiluak gauzak bestela ikusten zituen eta hiru erakunde izendatu zituen: bat ekonomiarentzat departamendu osorako, beste bat euskal eta gaskoi kulturentzat, hirugarrena biarnes kulturarentzat. Erabaki honek euskal lurraldetasuna ukatzen zuen. Pizkundea federazioak ezta eman zion kultur erakunde bikoitz horri. Euskal Herriko Kultur Etxea onartu zuen eta bi urteren buruan ukatu, frantses kulturaz arduratzen baitzen gehienik.

2. «Goiz Argi» elkarte (1984): Luberriaga, Azkaineko auza-pezak 200 hautetsi bildu zituen eta Hazparneko bilkura famatu batean matematikoki frogatu Euskal departamendua beharrezkoa zela ekonomiaren aldetik eta gure kulturaren zaintzeko. Deus ez zuten erdietsi, alabaina auzia jadanik trenkatua zen Parisen.

3. Herrien arteko sindikata (1990): Pizkundea federazioak euskaltasunaren 2. ihardunaldiak antolatu zituen. Deiar elgarretaratzeak Baionan bildu zituen kultur elkarte guziak eta hautetsi asko 3 edo 4 eskakizun nagusiren inguruan. Negoziaketak egin ziren Pariseko Kultur Ministeritzaren ordezkarien eta Pizkundeako bulegoaren artean. Erabaki nagusi bat hartu zen, Euskal Kultur Erakundea sortzea euskaraz eta gure kulturaz (bakarrik) arduratzeko, administrazio-kontseiluak biltzen zituela, botere publikoaren 4 mailetako ordezkariak (Estatua, Akitania, Departamendua, udalak) berdintasunean kulturzaleen ordezkariekin.

Egun berean asmatu genuen «Herrien arteko sindikata euskal kulturaren sostengurako». Alabaina legearen arabera, Bame Ministeritzaren zuzendaritzapean, udalerrri batzuk bil ditazke, elkarrekin helburu bat (SIVU) edo asko (SIVOM) eramaiteko. Sindikata anitz badira eta haien artean BAB distrika, lankidetzak mugatu batzuk antolatzeko: ur-banaketa, bideak eta erreka-bazterrak, garbitasun-problema eta beste. Pizkundea federazioak nahi zuen Sindikata orokorra, Iparraldeko 150 herriak

bilduko zituena kulturaz, ekonomiaz eta lurralde-antolaketaz arduratzeko (SIVOM). Zailtasun nagusia zen herriko etxe bakoitzak onarmena eman behar zuela biltzar berezi batean eta helburuen arabera buxeta (presupostua) bozkatuz. Harreman eta negoziaketa askoren ondotik, 135 udalerrik onarmena eman zuten. Arrakasta harrigarria beraz, baina araudiak idazterakoan, Pabeko Desmet prefetak helburu bakar bat onartu zuen (SIVU), euskal kulturaren sostengua. Azken momentuan, Gobernuaren manuz, Euskal sindikatak lurraldetasunaren esanahia galdu zuen.

4. Biltzar batua (1994): Iparraldean bi Biltzar baziren, bat Baxenabarren eta Zuberon, bestea Lapurdin. Hautetsiak biltzen ziren administrariekin, aktualitateko gertakarien komentatzeko, han-hemengo xedeen adierazteko, aholku on batzuren entzuteko. Aurten bi elkarte bat egin dute izen berriarekin, Udalerrien Biltzarra. Eztatbaida-leku bat da, biziki sinbolikoa, baina ezin du erabakirik hartu.

5. Euskal Herriko Garapen-Kontseilua (1994): Ekonomiaren bultzatzeko abertzaleek eta euskal departamenduaren aldekoek elkarte orokor batzuk sortu dituzte azken urte hauetan: Hemen, lanpostuen sortzeko, Herrikoa, inbertsio-kutxa, ADEPAB ekonomiaren garapenerako. 1990ean Sapede Baionako Suprefetak «Euskal Herri 2010» ekimena bultzatu zuen, Donapaleun bilduz ehun bat hautetsi, kulturzale, ekonomi kudeatzaile. Inkesta zabala egin da bi urtez, txosten asko metatuz eta laburpen interesgarri bat argitaratuz: «Perspectives 2010», CCI Baiona. Abertzaleek berena ez zen proiektu hau onartu dute herritar guziekin eramaiteko. Eta inkestak zintzoki egin, Pariseko soziologo batzuren laguntzarekin. Ikerketa zientifikoa agertu ondoren, galdera zehatz batzuk egin dira hautetsi, administrari, kultur eta ekonomi arduradunengan ikusteko zein diren herriaren kezka nagusiak. Hiru eskakizun agertu dira lehen mailan: gure nortasuna adierazten duen antolaketa administratiboa, lurralde-antolaketari buruzko nagusitasuna, hizkuntza eta kultur garapenaren beharra. Beraz herritar guziak orokorki hartuz, nabari da lurraldetasuna dela gehiengo biltzen duen xedea.

Ondorioz Garapen-Kontseilua antolatu da, abertzale asko daudelarik zuzendaritzan. Ordezkariek lau komisiotan banatuak dira: hautetsien kontseilua Biltzar batuan hautaturik, ekonomiko arduradunak, kulturzaleak, administrariak. Lantaldeek proiektu batzuk definitzen dituzte gero hautetsien kontseiluari proposatzeko. Ohargarri da sozialisten «Mission Ravail»en antzeko zerbait abiatu dela, agian arrakasta gehiagorekin.

Laburbilduz, erran genezake, aipatu ditugun bost elkarte hauek lurraldetasunaren esanahia badutela. Baina batek ere ez du erabakiak hartzeko boteririk, ezta proposamenak gauzatzeko diru-iturburu publikorik.

PASQUA, INCHAUSPE ETA BERRIZ ERE DEPARTAMENDUA

Pastoral luze honen azken jaikialdira heltzen gara. Gaur egun Pasqua da Pariseko Barne ministraria eta Lurralde antolaketarena. Frantziako erregionalismoaren berritzeko xedea dauka. «Frantzia 2015» inkesta zabalaren ondotik, legegai bat eztabaidan da legebiltzarretan, «lurralde-antolaketaren norabideak» izenekoak. Puntu nagusiak hauexek dira:

1. Bizitza-inguruneak (bassins de vie) oinarritzat hartuko dira, hurbiltasunaren sentimendua kontuan hartuz, nola lantokiak hala bizitegiak eraikitzeko. Metatuegiak diren hiri bazterrak eta jendez hustuak diren baserriak berriz egituratuko dira.

2. Oraingo eskualdeak txikiegiak direlako, elkarren arteko loturak aurkitu behar dira. Adibidez Akitania Hego-Pirinioekin, Bordele, Tolosa eta Pabe hiriburuen arteko hirukiaren barnean. Molde horretan Espainiako probintzien eta Alemaniako landerren heinekoak izanen dira.

3. Lurralde aberatsak eta pobreak orekatuko dira botere publikoen banaketaren bidez: departamenduak segurtatuko du udalen arteko oreka, eskualdeak departamenduen artekoa eta abar. Baina Parisek dauka oreka orokorraren giltza zergen bidez. Berriz ere agertzen zaizkigu zentralismoaren belarri-puntak!

4. Asmamena da banatu behar den aberastasun lehena. Hiri nagusi eta bizitza-ingurune guzietan unibertsitate osoak eraikiko dira eta ez bakarrik «lantegi unibertsitarioak». «Unibertsitate 2000» proiektuaren arabera, ikastetxe bakoitzak, oinarrizko ikaskuntzaz gain, ikerketa berezi bat edo beste eramanen du, nazioarte-mailan balioko duena. Ildo honetan, Baionako unibertsitate autonomo eta elebidunaren eskakizunak biltzen ditu ikasleak, irakasleak eta hautetsi batzuk, nola Garapen-Kontseiluaren barnean hala Deiar kanpainaren inguruan.

5. Komunikaziorako «autopistak» ezarriko dira lurralde guzietan. Garraioaren eta informazioaren sareak hedatuko dira Europako estatu eta herrialdeei buruz, erabakiak hobeki hartzeko. Ez ote gara eurozentrismoaren bidean?

Pasquarentolaketa norabideak eztabaidatzen ari direlarik Inchauspe Garaziko deputatuak argitaratu du 3B proiektua: Aturri-Pirinio eskualdea 3 departamendurekin, Euskal Herria (Basque), Biarnoa eta Bigorra, Baiona, Pabe eta Tarbe hiri nagusi izanen direlarik. Argumentazioa hurbiltasunarena da: Piriniotarren artean bada bizimolde berezia eta auzotasun bat sentitzen dugu mugaz bestaldekoekin, Euskadi autonomoa, Nafarroa eta Aragoarekin. Alderantziz lurralde honen eta Borden edo Tolosaren artean basamortu zabalak badira, Landak eta Lanemezan zelaiak.

Berehala eztabaidak sortu dira abertzaleen artean. Garaziko deputatua zergatik euskal departamenduaren alde agertzen da, lehen aurka zelarik? Berak dio egoera sozio-ekonomikoa aldatu delakotz. Gainera 3B proiektuak ez ditu herri-hizkuntzak aipatzen. Erantzuna eman du euskara legeztatuz Irlandako porrotaren antzekoa jasanen dugula. Gehienik aipatu ditu ondorio onak ekonomiaren adetik, lanpostu-sortzeak, unibertsitateak. Inchauspek erreferenduma antolatu du, gastuak berak ordainduz. 320.000 familietara gutunak igorri ditu erantzuna eskatuz galde honi: «Bigorra, Biarnoa eta Euskal Herri-Aturri, 3 departamenduk osatuko duten Pirinio-Aturri lurraldearen aldeko naiz (edo kontra)».

Emaitzak harrigarriak agertu dira. 35.000 erantzun bildu ditu, %15, normalean horrelako inkestetan %4 edo 5 eran-

tzun itzultzen direlarik. Oro har jendetzearen %75a proiektuaren alde agertu da, 3 tokietan berdintsu. Berehala Inchauspek 3B proiektua Pasquaren legeaia sartu du. Ordu berean Coumet kontseilari hazpandarrak (hau ere RPRkoa), aurkako gutuna igorri dio legebiltzarreko presidentari.

Azken ekimena, aspaldian isilik zegoen Euskal Departamenduaren elkarteak ere inkesta bat egin du auzapezen guzien gan: «Berriz ere gure atxekimendua adierazten dugu Euskal Herri departamenduari buruz, euskara eta euskal kulturaren estatus bereziarekin...» 42 auzapezek beren onarmena eman diote proposamen honi. Mugimendu bat abiatu da lurraldetasunaren alde. Abertzaleengan ez da mobilizazio handirik gertatzen. Halere egoera baikor honetaz baliatuz, kultur federazioak bildu dira «Deiadar» kolektiboan eta Euskararen agiria argitaratu dute, berehalako 40 neurri ta gomendio zehaztuz. Besteak beste 6. artikulua lotura ezartzen du euskara eta lurraldetasunaren artean: «*Ahal bezain laster eta Eurokartak onesten duen bezala (7. art. b), Ipar Euskal Herria kudeatuko duen instituzio politiko-administratibo berezia sortu behar da. Instituzio honek bere gain hartuko du euskararen normalizaziorako ardura publikoa*».

LABURPENA

Iparraldean lurraldetasuna gai nagusia da. Bi mende haue-tan Pariseko jakobinismoak ukatu digu gure nortasuna adieraz zezakeen erakundea. Berdintasunaren izenean. Adminis-trazio frantsesean, departamendua da zerbait balio duen era-kundea, demokraziaren aldetik, egiazko botere politikoa due-lakotz, eta diru publikoa bil baitezake zergen bidez.

Beste elkarteak, biltzar, sindikata ala kontseilu, biderdian gelditzen dira, erabakien hartzeko indarrak ez dutelakotz. Pro-posamenak egiten dituzte geroko Euskal Herria asmatuz. Adierazten duten lurraldetasuna sinbolikoa da. Lurralde-rik gabeko herria, etxerik gabeko familiaren antzekoa da. Nolabait, eta ahal bezain laster, ikurretik errealitatera iragan behar dugu; egiazko lurraldeak bakarrik zain dezake gure nortasun kolekti-boa.